

สรุปและเสนอแนะ

การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการทำหมันและแนวโน้มในการทำหมันระหว่างปี พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2527 นับว่าตลประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบและปัจจัยที่มีผลกระทบที่สำคัญต่อการทำหมัน ในปี พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2527 และเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการทำหมันระหว่างปี พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2527 ว่าเปลี่ยนแปลงหรือไม่เพียงใด โดยอาศัยข้อมูลจากโครงการสำรวจสภาวะการคุมกำเนิดในประเทศไทย (Contraceptive Prevalence Survey) รอบที่ 1 ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2521 และรอบที่ 3 ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2527 ซึ่งโครงการทั้ง 2 รอบนี้เป็นโครงการสำรวจระดับประเทศดำเนินการโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งในการสำรวจรอบที่ 1 (CPS1) สัมภาษณ์สตรีที่โสดและสมรสแล้วอายุ 15-49 ปี ได้ 4,025 คน การศึกษาครีงนมสตรีที่อยู่ในข่ายวิเคราะห์คือ สตรีอายุ 15-49 ปี ที่สมรสและอยู่กินกับสามี จำนวน 2,812 คน และในการสำรวจรอบที่ 3 (CPS3) สัมภาษณ์สตรีที่สมรสแล้วอายุ 15-49 ปี ได้ 7,576 คน แต่เป็นสตรีที่อยู่ในข่ายวิเคราะห์ 7,161 คน

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การทำหมันซึ่งรวมหมันหญิงและหมันชายเป็นตัวแปรตามตัวแปรอิสระคือ อายุของสตรี ระดับการศึกษาของสตรีและสามี อาชีพของสตรี อายุเมื่อแรกสมรส ความรู้เรื่องการทำหมันหญิง ความรู้เรื่องการทำหมันชาย จำนวนบุตรที่เสียชีวิต และศาสนา โดยมีเขตที่อยู่อาศัย และจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เป็นตัวแปรคุมการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลทำในรูปตารางโดยเสนอร้อยละของการทำหมันจำแนกตามตัวแปรอิสระตัวเดียว และตัวแปรคุม 2 ตัว ใช้ Chi-square test ทดสอบความมีนัยสำคัญของความเป็นอิสระ และใช้ Cramer's V วัดความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาของตัวแปรตามและตัวแปรอิสระ และใช้การวิเคราะห์ที่มีตัวแปรอิสระอย่างน้อย 2 ตัว (Multivariate analysis)

ผลการวิเคราะห์

อายุกับการทำหมัน

ความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการทำหมันเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าอายุของสตรีน่าจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการทำหมัน ยกเว้นในสตรีอายุ 40 ปีขึ้นไป ทั้งใน CPS1 และ CPS3

ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทั่วไปของการป้องกันการปฏิสนธิโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำหมัน เนื่องจากในคนรุ่นก่อนยังมีความกลัวต่อการทำหมัน รวมทั้งความไม่แพร่หลายของบริการทำหมันซึ่งใน CPS1 อายุมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำ ($V=0.20$) และใน CPS3 อายุมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาที่อยู่ในระดับต่ำเช่นกัน ($V=0.27$)

ระดับการศึกษาของสตรีกับการทำหมัน

ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของสตรีกับการทำหมัน ใน CPS1 ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ที่ว่าการศึกษาของสตรีน่าจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการทำหมัน ซึ่งความสัมพันธ์ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.31$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับแทบไม่มีความสัมพันธ์เลย ($V=0.04$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การศึกษามีผลต่อการทำหมันน้อยมาก และใน CPS3 การศึกษามีผลในทางบวกกับการทำหมัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.01$) แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาก็มีผลต่อการทำหมันในระดับแทบไม่มีความสัมพันธ์เลย ($V=0.04$)

อายุเมื่อแรกสมรสกับการทำหมัน

ความสัมพันธ์ของอายุเมื่อแรกสมรสกับการทำหมันไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ที่ว่าอายุเมื่อแรกสมรสน่าจะมีความสัมพันธ์ในทางลบกับการทำหมัน ซึ่งใน CPS1 อายุเมื่อแรกสมรสไม่มีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.06$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับแทบไม่มีความสัมพันธ์เลย ($V=0.05$) และใน CPS3 อายุเมื่อแรกสมรสก็ไม่ผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.05$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาที่อยู่ในระดับแทบไม่มีความสัมพันธ์เลยเช่นกัน ($V=0.03$)

อาชีพของสตรีกับการทำหมัน

ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของสตรีกับการทำหมันไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ที่ว่าผู้ที่ เป็นเกษตรกรน่าจะทำหมันมากกว่าผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร ซึ่งใน CPS1 อาชีพของสตรีไม่มีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำ ($V=0.15$) แต่ใน CPS3 ความสัมพันธ์กลับเป็นไปตามสมมติฐานในบางส่วน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำ ($V=0.10$)

ความรู้เรื่องการทำหมันหญิงกับการทำหมัน

ทั้งใน CPS1 และ CPS3 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เรื่องการทำหมันหญิงกับการทำหมันเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าผู้ที่มีความรู้เรื่องการทำหมันหญิงน่าจะทำการหมันมากกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องการทำหมันหญิง ซึ่งใน CPS1 ความรู้เรื่องการทำหมันหญิงมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำ ($V=0.24$) และใน CPS3 ความรู้เรื่องการทำหมันหญิงมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำเช่นกัน ($V=0.23$)

ความรู้เรื่องการทำหมันชายกับการทำหมัน

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เรื่องการทำหมันชายกับการทำหมันเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าผู้ที่มีความรู้เรื่องการทำหมันชายน่าจะทำการหมันมากกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องการทำหมันชาย ซึ่งใน CPS1 ความรู้เรื่องการทำหมันชายมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับแทบไม่มีความสัมพันธ์เลย ($V=0.07$) และใน CPS3 ความรู้เรื่องการทำหมันชายมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับแทบไม่มีความสัมพันธ์เลย ($V=0.07$)

ระดับการศึกษาของสามี (ข้อมูลเฉพาะใน CPS1 เท่านั้น)

ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของสามีกับการทำหมันไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าระดับการศึกษาของสามีน่าจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการทำหมัน การศึกษาของสามีมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำ ($V=0.10$)

จำนวนบุตรที่เสียชีวิตกับการทำหมัน (ข้อมูลเฉพาะใน CPS3 เท่านั้น)

ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่เสียชีวิตกับการทำหมันไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าจำนวนบุตรที่เสียชีวิตน่าจะมีผลในทางลบต่อการทำหมัน จำนวนบุตรที่เสียชีวิตมีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.01$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาแทบไม่มีความสัมพันธ์เลย ($V=0.04$)

ศาสนากับการทำหมัน (ข้อมูลเฉพาะใน CPS3 เท่านั้น)

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการทำหมันเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าผู้ท่นับถือศาสนาพุทธน่าจะทำการหมันมากกว่าผู้ท่นับถือศาสนาอิสลาม ศาสนามีผลต่อการทำหมันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P=0.0$) และความสัมพันธ์เชิงเนื้อหาอยู่ในระดับต่ำ ($V=0.17$)

ตารางที่ 28 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม (การทำหมัน) กับตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระ	CPS1			CPS3		
	สมมติฐานที่ตั้งไว้*	มีนัยสำคัญ**	ระดับความสัมพันธ์***	สมมติฐานที่ตั้งไว้*	มีนัยสำคัญ**	ระดับความสัมพันธ์***
อายุ	เป็นไปตาม	0.0	0.20	เป็นไปตาม	0.0	0.27
ระดับการศึกษาของสตรี	ไม่เป็นไปตาม	0.31	0.04	เป็นไปตาม	0.1	0.04
อายุเมื่อแรกสมรส	ไม่เป็นไปตาม	0.06	0.05	ไม่เป็นไปตาม	0.5	0.03
อาชีพของสตรี	ไม่เป็นไปตาม	0.0	0.15	ไม่เป็นไปตาม	0.0	0.10
ความรู้เรื่องการทำหมันหญิง	เป็นไปตาม	0.0	0.24	เป็นไปตาม	0.0	0.23
ความรู้เรื่องการทำหมันชาย	เป็นไปตาม	0.0	0.07	เป็นไปตาม	0.0	0.07
ระดับการศึกษาของสามี	ไม่เป็นไปตาม	0.0	0.10			
จำนวนบุตรที่เสียชีวิต				ไม่เป็นไปตาม	0.0	0.04
ศาสนา				เป็นไปตาม	0.0	0.17

* เมื่อไม่ได้ควบคุมด้วยตัวแปรอื่น ๆ

** วัดด้วย Chi-square test

*** วัดด้วย Cramer's V

การวิเคราะห์ที่มีตัวแปรอิสระตัวเดียว สรุปได้ว่า ใน CPS1 ความรู้เรื่องการทำหมันหญิงมีผลต่อการทำหมันมากที่สุด รองลงมาคือ อายุ, อาชีพของสตรี, ระดับการศึกษาของสามี, ความรู้เรื่องการทำหมันชาย, อายุเมื่อแรกสมรส และระดับการศึกษาของสามี ตามลำดับ ใน CPS3 อายุมีผลต่อการทำหมันมากที่สุด รองลงมาคือ ความรู้เรื่องการทำหมันหญิง, ศาสนา, อาชีพของสตรี, ความรู้เรื่องการทำหมันชาย, ระดับการศึกษาของสตรี, จำนวนบุตรที่เสียชีวิต และอายุเมื่อแรกสมรส ตามลำดับ (ตารางที่ 28)

การวิเคราะห์ที่มีตัวแปรอิสระอย่างน้อย 2 ตัว โดยใช้ Multiple Regression Analysis สรุปได้ว่าตัวแปรใดมีความสำคัญต่อการทำหมัน พบว่า ใน CPS1 อายุเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการทำหมัน รองลงมาคือ อายุเมื่อแรกสมรส, ความรู้เรื่องการทำหมันหญิง, ความรู้เรื่องการทำหมันชาย, ระดับการศึกษาของสามี, อาชีพของสตรี และระดับการศึกษาของสตรี ตามลำดับ และตัวแปรอิสระทั้งหมดนี้สามารถอธิบายความแตกต่างในการทำหมันได้ร้อยละ 7 และใน CPS3 ความรู้เรื่องการทำหมันหญิงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการทำหมัน รองลงมาคือ อายุ, ความรู้เรื่องการทำหมันชาย, ศาสนา, ระดับการศึกษาของสตรี, อายุเมื่อแรกสมรส, จำนวนบุตรที่เสียชีวิต และอาชีพของสตรี ตามลำดับ และตัวแปรอิสระทั้งหมดนี้สามารถอธิบายความแตกต่างในการทำหมันได้ร้อยละ 12 (ตารางที่ 27)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผลจากการวิเคราะห์พบว่า ความรู้เรื่องการทำหมันของสตรีเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้สตรีหรือคู่สมรสทำหมันหรือไม่ทำหมัน และอายุเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา ฉะนั้นการที่จะพยายามให้มีการทำหมันมากขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ก็น่าจะได้เน้นในเรื่องการให้ข่าวสารความรู้ในเรื่องการทำหมันแก่สตรีที่อายุน้อย เช่นกลุ่มที่เพิ่งแต่งงานใหม่ ถึงแม้ว่าสตรีกลุ่มนี้ยังไม่ทำหมันในปัจจุบัน แต่อาจจะมีผลในอนาคตเมื่อเขามีบุตรเพียงพอแล้ว

ข้อเสนอแนะในแง่วิจัยคือ การแยกการทำหมันเป็นการทำหมันหลังคลอด และการทำหมันทั่วไปในการวิเคราะห์ เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะนี้มากนัก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย